

ERDÉLYI MUZEUM

AZ ERD. MUZEUM EGYLET IGAZG. VÁLASZTMÁNYA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

FINÁLY HENRIK,

M. K. EGYET. TANÁR, A MUZ. EGYL. TITKÁRA, A M. TUD. AKAD. L. T.

Megjelen havonként.

September I.

Ára évenként 1 frt 15 kr.

Tartalom: Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon. — A lipcsei állattani intézet és állattani muzeum. Dr. Dezső Béla. — A philosophiai és a philosophiai tudományok jelene. — Az erdélyi muzeum részére 1878 majus havában beküldött adományok jegyzéke.

Az Archaeologia az 1878-ki párisi közkiállításon.

I.

Két évtized óta a közkiállítások oly rövid időközökben követték egymást, hogy a ki az utóbbi világtárlatok közül kettőt hármát látott, alig fedezhetett fel nevezetes haladást, valami lényegesen és alapeszméjében újat azokban az osztályokban, a melyekről e tárlatok czímezve vannak: a gazdaság és ipar osztályáiban. Éppen az a tagadhatatlan tény, hogy úgy szólván a találmányok korszakában vagyunk, és hogy a közel multban nem csak a természet törvényei puhatólása vezetett az előtt alig sejtett igazságok felfedezésére az észlelés tökélyesebb új módszerei nyomán; hanem az emberi elmeél kiváló szerencsével és rendkívüli sikerrel működött oly készülékek és eszközök alkotása körül, a melyek segélyével mind újabb és újabb irányban tudta a természeti erőket részint új vívmányok felé vezető utak egyengetésére, részint gyakorlati czélok elérésére felhasználni, és, a mint mondani szokás, a maga szolgálatába kényszeríteni: bámulatos rövid idő alatt oly számos és oly nevezetes találmányok hosszu sorával gazdagította az emberiség haladására czélzó módok és eszközök tárházát, hogy nem csoda, ha darab időre szünet állott bé, és a működő erők inkább a már tett és létesített találmányok tökélyesítésére, mint újak előállítására irányozzák törekvéseiket.

Csak egy ága van az emberi munkásságnak, a mely folyvást újat teremt: a urúvészet. Örökké igaz Schillernek amaz ihletett nyilatkozata: „Ewig jung bleibt nur die Phantasie; Was sich nie und nirgends hat begeben, Das allein veraltet nie!“ Azért mutatnak fel a szoros értelemben vett műcsarnokok, és a

műipartárlatok mindig újat, megragadót, gyönyörködtetőt, változtatást, és úgy látszik, hogy az alakítás terin a változatok sokaságának nincs szere száma. Alig hancm e körülmény észrevétlen főoka annak, hogy a tudomány terin is váltakozó divat a jelen korban feltűnő előszeretettel a műtörténelmet karolta fel, és a történelmi tudományok csoportjából éppen e tudományágot szemelte ki, hogy legyen versenytársa az egyeduralomra törekvő természettudományuk, és ennek többé kevésbé anyagiasság felé vezető befolyásával szemben, legyen képviselője a jogosult és józan szellemiségnek.

Roánk nézve e divatnak az az örvendetes következménye, hogy újra felhozta az archaeologia csillagát. Mind inkább tapasztaljuk annak a felfogásnak a terjedését és felül kerekedését, a mely a régiségtárakban nem lát többé pusztán kíváncsiságot kielégítő furcsaságok és ritkaságok fentartására és bémutatására alakított lomtárakat, a melyek szakállas gyermekeknek nyujtanak játékszereket; hanem tudományilag fontos és gyakorlatilag érdekes gyűjteményeket, a melyek gazdag tárházi a legkomolyabb tanulmányra felhívó és méltó tudományos anyagnak. A folytonosan előre törekvő műipar ennek következtében kezdte belátni, hogy neki szükséges mentől gyakrabban visszaviszszapillantani saját multjára, és a ma elért tökély magaslatáról olykor-olykor visszaszállani le annak a kezdetleges együgyűségnek a színvonalára, s mely legbővebb, és tán mondhatni egyedüli forrása az eredetiségnek, annak a tulajdonságnak, a melyet a művészetben azért becsülnek oly nagyon, mivel egyedüli ismertető bélyege a valósággal teremtő lángész művének.

Innen van az, hogy a régészeti kiállítások lassanként mind több tért foglalnak, mind nagyobb figyelemben részesülnek az u. n. világtárlatokon. Tudtunkkal az 1867-ki párisi világtárlat volt az első, a mely ilyszerű kiállításnak külön osztályt nyitott „histoire du travail“ czíme alatt, és e kiállítás számára átengedte az akkori köröndalaku tárlati épület legbelsőbb, udvar felőli folyosóját. Azóta 1873-ban Bécsben is láttunk hasonló kiállítást egy a műcsarnokhoz tartozó külön épület néhány termében, anynyira hátul és elrejtve, hogy csak hosszas keresés vagy jól tájékozott vezér kalauzolás útján lehetett rá akadni. Hogy miként volt Philadelphiában, saját szemle után nem tudjuk; hiszszük azonban, hogy az Amerikaiak nem mulasztották el bemutatni azt a roppant gazdag anyagot, a melyet az amerikai föld őslakói maradványai nyujtanak. Az 1878-ki párisi világtárlat e kiállításnak egy egészen külön álló, nagyszerű palotát szentelt, az u. n. Trocadero dombra emelt egész épületet, a melyben csak a központi nagy díszterem a környező apróbb tanácstermekkel

nines ide tartozó kiállítványokkal elfoglalva. A kiállításnak czime az idén: „Galerie rétrospective, historique et ethnographique.“

Noha az ez épületben nyújtott tér kiterjedésre nézve tetelesen felülmulja az 1867-ki, és még inkább az 1873-ki; és noha e tér a tulságig tömörített kiállítványokkal a szó szoros értelmében anynyira tele van tömve, hogy nem csak roppantul meg van nehezítve az ide gyűjtött tárgyak sokasága és különfélesége közt az eligazodás – pedig a berendezésben példás következetességgel van fentartva a tudományos rendszer sorrendje, és kiváló gond van fordítva az áttekintést könnyítő osztályozásra —, hanem alig is marad hely a látogató közönség számára, a mely nem csak nagy számmal, hanem bámulatos figyelemmel is szemléli a kiállítványokat: még sem fért ide minden, a mi ez osztályba tartozik. Nagyon sok akadt a „Márs-mezei“ palotába, a hol az egyes országok gazdasági és ipartárlati osztályai-ban a lehetőségig helyet szorítottak neki. Így kell névszerint ez osztályhoz számítani: *a*) a walesi herczeg kiállítványát a palota díszelőcsarnokában (vestibule d' honneur), *b*) az angol osztályban az indiai kiállítást, *c*) a hollandi-indiai telepek kiállítását a palota délkeleti szeglet csarnokában, *d*) a francia-indiai telepek kiállítását a francia osztály kelet felőli végén, *e*) a chinai, japani, siami és anami kiállítások egyes részeit és tárgyait, *f*) a Görögország és a tárlatban vele határos Dánia osztályaiban leledző egyes kiállítványokat. Egyes érdekes tárgyakat, a melyek szórványosan csaknem minden osztályban találhatók nem is számítva.

Láthatni ez áttekintésből, mily roppant anyag kínálkozik a régésznek tanulmányra az 1878-ki párisi tárlaton, és legkevésebbé sincs tulozva a „Livret guide“ szerzője Breban úrnak. munkácskája előszavába szótt ím e megjegyzése: „Nyolcz nagy muzeuma van a világnak, a melyek fontosság szerint rendezve a következők: a római, a nápolyi, a Louvre-beli, a British-museum, a berlini, a florenzi, a müncheni és a szt.-pétervári (a tudós francia bátran oda teheti vala a bécsit is, még pedig nem is utolsó helyre); a Trocadéro-ban levő muzeum bátran mérközhetik velök, és még túl is tesz rajtok abban, hogy nagyobb változatosságot nyujt a közönségnek, mert itt egyesítve van minden, a mi a művészetre tartozik.“

A muzeum-egylet nagylelkű bőkezősége módot nyujtván nekünk, hogy személyesen láthassuk a kiállítás, azt hisszük legjobban közönjük meg e nagylelkűséget, ha apránként, a mint a hely engedi e lapokban megismertetjük e kiállítás legnevezetesebb részeit.

A lipcei állattani intézet és állattani muzeum.

DR. DEZSŐ FÉLA.

Lipcese, 1878. Jun.

T. Szerkesztő Úr! Szives engedelmével becses lapjában leírni szándékozom a lipcei egyetem állattani intézetét és muzeumát saját tapasztalataimból, hogy kitüntessem azon okokat, a melyek ezen intézetet azon nagy hirre és elismerésre juttatták, hogy most benne egymás mellett ülve dolgoznak az amerikai, angol, francia, schweizi, orosz, szerb, román, lengyel és személyemben, a magyar nemzet fiai. Még Jávából is van egy dolgozótársunk.

Meg akarom jegyezni, hogy a pünköshti szünetek alatt meglátogattam a jenai és hallei egyetemek hasonló intézeteit, gondosan megtekintettem berendezésüket, utána jártam eljárásaiknak s így nem csak a lipcei állattani intézet áll e tekintetben rendelkezésemre, hogy tudományos értékét megbecsüljem, s a lipcei egyetemet nem csak a kolozsvári egyetem állattani intézetével tudom összehasonlítani.

A mi a lipcei állattani muzeum helyiségét illeti, az még ideiglenesen az egyetemi főépület „Augusteum“-ában foglal helyet s az Augusteum pompás termei az egész állatországot feltűntető dúsgazdag gyűjteménnyel, tananyagának is a legkönynyebben felhasználhatólag vannak megrakva. A gyűjtemény dúsgazdagsága egyfelől tanuskodik a lipcei egyetem vagyonosságára mellett, másfelől practicus berendezése minden léptenyomon észrevéteti a nagy Leuckart szakértő és izléses eljárását. A muzeum egyik csarnoka szolgál állattani intézetül, de a 200 állattan-hallgató és számos dolgozó számára éppen nem elégséges, s alig győzik várni, hogy az új egyetemi városrészben a pompás új állattani intézet felépüljön, hová majd az állattani muzeumot is el fogják költöztetni.

Az állattani intézet helyisége most semmi tekintetben sem felel meg czéjának, mert szűk és kényelmetlen helyiség, hol a dolgozók minden lépten-nyomon egymás terhére válnak. Hanem az intézetbeli eljárások, műszerek s a dolgozás vezetése oly szerencsés és mintaszerű, hogy a menyinyben a dolgozásbeli előhaladás sikere ezen másodlagos dolgoktól is függ, teljesen biztosítva van a bűvárkodásbeli előhaladás.

A lipcei egyetem őszszeköttetésben levén Nápolylyal és Kiellel, a tengeri állatok dús menyinyiségben állanak minden állapotban a bűvárkodók rendelkezésére. A szárazföldi állatok pedig ugyancsak bőven vannak kéznél, minden állapotban a legjobbban conserválva.

A mi a műszereket illeti, ezek a czélnak megfelelőleg a legjobbak, s a dolgozásnál végtelen előnyöket szolgáltatnak. Különösen practikusok a metszőkések és bizonyos, nevezzük a metszeteket kiszedő és áthelyező lapátok, melyeket görcsövi dolgozásnál használni nélkülözhetetleneknek tartok. Kitűnő műszernek kell elismernem a „Rivet'sche mikrotomot“, melynél a kést is gép vezetvén, valóban bámulatos szolgálatoakat tesz a tudománynak s a magasabb bűvárlatok terén nélkülözhetlen műszernek tartom. Ha valaki t. olvasóim közül e tárgyakról bővebb felvilágosítást óhajt magának szerezni, sziveskedjék hozzám fordulni, igen szívesen fogok szolgálni.

A mi az intézetbeli szokásos bűvárlati módszereket illeti, ezek, hosszú tapasztalatok után valamenynyien kipróbálva, és a legjobbak megtartva, a czélnak leginkább megfelelnek kitűnő voltuk által és bár némelyik hosszadalmas és sok pepecsléssel jár, de aztán az általok nyert görcsövi készítményt gyönyörűség tekinteni s a legnehezebben előállítható képleteket is egész biztossággal állítjuk elő, s ez az eredmény míg egyfelől a munkakedvet folyvást emelkedőben tartja, másrészt a munkaanyag nagy megkímélésével jár, mi az intézetnek igen nagy hasznára válik.

Leuckart maga folytonos és fáradhatatlan érdeklődéssel kíséri tanítványai munkálkodását s finom modorával mindig készen van a dolgot megbeszélni, ha kell tanácsot adni, ha kell, az egyes kivételeket saját kezével megmutatni. És valóban, a Leuckart egyéniségének köszönheti Lipese, hogy most falai közt tartja a világ legkülönbözőbb nemzetiségű fiatal zoológjait. Leuckart az alkalmak szerint egész tudományát, minden kézi ügyességét igyekszik tanítványaival megismertetni és azok hasznára fordítani. Nagy előnye a lipesei állattani intézetnek az, hogy a dolgozó idő a nap legvilágosabb óráira, 9-től 1-ig esik, kivéve vasárnapot. A dolgozók vagy specialis zoológok s ezek egész héten át dolgoznak, vagy egyetemi hallgatók, kezdők, kik hetenként háromszor vesznek részt az állattani gyakorlatokban. Más három nap növénytani dolgozással foglalkoznak, s délután foglalkoznak átványtani gyakorlatokkal.

Nagyon nehézze teszi itt szegény embernek a dolgozást azon szokás, hogy itt az intézet reagenséken, útasításokon és helyiségen kívül a dolgozóknak, különösen a specialiter zoológoknak semmit sem ad; mert itt a legjelentéktelenebb eszközöken, üvegeken stb. egész a mikroskopig, mikrotomig, mindent saját magának kell beszerezni. Egyfelől ezen műszerbevásárlás, mely legalább is 250 tallérba belekerül, másfelől a hallatlan sok tandíj, különösen a dolgozók drágák (én körülbelül hatvan tallért fizettem e félévre), szegény embert ezen tudományok

művelésétől teljesen elzárnak. Az igaz, hogy megvan aztán a szándékolt eredmény, mert mindenki saját eszközeivel dolgozván, azokat a legjobb állapotban tartja, s ez okon mindenki mindig a legjobb eszközökkel dolgozik. Továbbá, igaz, hogy minden munkaanyag bőven van, de meg kell fizetni mindent, tárgy- és fedlemezzel kinek-kinek el kell látnia magát: ebből igen természetesen az következik, hogy kiki maga számára készíti készítményeit, s így míg egyfelől a megkészítésbe kiki belegyakorolja magát, cursusa végeztével egész készítmény-gyűjtemény van, mi az illetőre nézt végtelen haszonnal jár.

És most a t. szerkesztő úr szives engedelmével további közléseimet más alkalomra tartva fenn, ezúttal többet időm szűk volta miatt nem írhatok.

A philosophia és a philosophiai tudományok jelene.

Th. Ribot, *La psychologie anglaise contemporaine*, Paris, 1870.

(Folytatás.)

V.

Térjünk immár tanulmányunk tulajdonképpeni tárgyára: a psychológiára. A fentmondottaknak, az erre való előkészítésnél egyéb céljok nem volt. Célunk kimutatni, hogy a psychologia független tudományyá alakulhat-e, és ha igen, megvizsgálni, hogy minő feltételek alatt teheti és megfigyelni, ha vajjon ez a függetlenség több kortársunknál immár nem befejezett tény-e? Tudom, hogy első tekintetre ez az állítás talán elfogadhatatlannak tetszik. Hisz' a psychologia nem a filozofia alapja-e, és tudománytanja, nem a legállandóbb, hogy ne mondjuk, legrégebb-e? Hogyan választjuk el tehát egymástól? Az itt levő kétértelműséget meg kell fejteni. A psychologiában, mint minden más tudományban, például fizikában, vegytanban, vagy az élettanban, végső ismeretünket túlszárnyaló (transcedens) elvi, oki és állományi kérdések vannak: mi a lélek, honnan jő, hova megy? Ezek tisztán filozofiai vitatárgyak; de a psychológiával másként áll a dolog. Abban sajátyszerű, nehezen észlelhető, s még nehezebben osztályozható tények fordulnak elő; de a melyek eme tudománynak mégis a legszilárdabb és legkétségsbevonhatatlanabb részéhez tartoznak.

Ezen tényeknek tiszta és egyszerű tanulmányozása független tudományt bátran alkothat. Úgy látom végül, hogy Wolf óta közönségesen különbséget tesznek a csupán tüneményekkel foglalkozó tapasztalati psychologia és a pusztán az állományyal (Substance) foglalkozó psychologia közt. De a míg Wolf és követői szerint ez a két tan ugyanazon egésznek kiegészítő része;